

БЕСЕДА О ЈУНАШТВУ

Говорена у Тополи пред рат 1912. године.

Устаће Бој, и расуће се нејријайшељи Њејови, и њодјећи ће од лица Њејова сви који ја мрзе. Ти ћеш их разјатнајти као дим што се разјони; као восак што се штоји од ојња, јако ће безбожници изјинујти од лица Божијеја. (Псалм, 68, 1)

Страх живоју каља образ часно. – Јунаштво је цар зла свакојеја. (Горски Вијенац)

О јунаштву хоћу да вам говорим, драга браћо. Ако игде приличи говорити о јунаштву, приличи то у месту, где је живео Карађорђе. И ако је икад у Србији после Карађорђа било време говорити о јунаштву, то је време данас.

Јунаштво је цар зла свакојега – вели велики српски песник. То значи: тамо где има јунаштва, зло је поданик, тамо пак где нема јунаштва, зло је суверен. Или: тамо где је јунаштво цар, зло је роб, тамо пак где зло царује, јунаштво робује.

Како је код нас? – запитајмо се. Како је код нас? Да ли је у нашем животу јунаштво цар над злом, или је зло цар над јунаштвом?

Истина је часно увредљива, но никад није штејина. Истина је отров, који лечи, но не отров, који трује. Узимајмо што чешће ту медицину, она је лековита. Рецимо, дакле, слободно истину: Зло је се зацарило код нас над јунаштвом.

Зло је се зацарило над душама нашим; у душама нашим зло је утврдило себи престо, и са тога престола управља оно целим нашим животом, како приватним, тако и јавним. Није наше зло нигде ван нас, но у нама самима.

Упитајте човека, кога прво сретнете: – Како је? Он ће вам одговорити једном речју: зло. Неће вам тако одговорити само болесни и сиромашни и неучени, но тако ће вам одговорити и здрави и богати и учени.

Зашто здрав човек код нас говори о злу? Зар није здравље једно велико добро? Зар здравље није љути непријатељ зла? Да, здравље је једно велико добро, и здравље је љути непријатељ зла, но није довољно бити само телом здрав да би се над злом царовало, но мора се бити здрав и душом. Здрава тела могу бити само оруђе, здраве душе су вође и творци. Здрава тела су сита, гладне су болесне душе. Наше су душе болесне зато што су гладне. А глад је увек готова да служи свакоме господару. Наше душе су гладне, зато су се и предале у службу злу. Вере и наде гладне су душе наше. Вером у себе и надом у Бога заситимо душе наше, и нашој служби злу биће крај, и јунаштво ће се зацарити у душама нашим! Ја имам доказа за ово што говорим. Доказ су ми оне здраве душе, засићене вером и надом, којима је на овоме месту једнога дана пре сто година синула ова мисао у глави: Четири стотине година царовало је зло над јунаштвом, од сад ће јунаштво царовати над злом!

И би тако. И као плод јунаштва роди се данашња слободна Србија.

И ми сви видимо, да је било добро. Како да ми, наследници толиког јунаштва, у јунаштву тако осиромашимо?

Зашто богат човек код нас да говори о злу? Зар није богатство једно велико добро? Да, богатство је једно велико добро и једно моћно оружје против зла, али само оно богатство, од кога су чак и мољци јачи, не вреди

ништа без јунаштва. Шта вреди оштар мач у рукама онога ко не може да га из корица извуче? Богатство је добро, кад се може у добро дело обратити. Богатство је зло, кад оно, место да да слободу човеку, стави свога сопственика у службу. Наша земља трпи много од таквих људи, који су постали робови свога стада и своје кесе. Ови људи не сањају да постоји једно боље богатство од њиховог. Они не сањају, да је богатство душевно боље од сребра и злата. А богат је душом онај, чија је душа засићена вером у себе и надом у Бога. Такав је у исто време и јунак, јер такав царује над сваким злом. Ја не говорим напамет, ја имам доказ за ово што говорим. Доказ су ми они богати сељаци из овог места, који су пре сто година своје богатство обратили у једно велико дело. Богатство није било њихов господар ни идол, но оруђе и снага њихове јуначке душе.

Зашто учени људи код нас да говоре о злу? Зар ученост није једно велико добро? Нема сумње, ученост је једно велико добро, но ученост многих наших учених људи личи на ватриште, на коме су наслагана многа дрва, и сува и сирова, али на коме нема ватре. Шта вреди ватриште без ватре? Ученост многих учених не вреди више но богатство у рукама тврдице. Ученост, која се не може у дело обратити, вреди онолико колико и богатство, које се не може ни у шта, до у идолопоклонство, обратити. Гладна је душа и у многих учених код нас, као и у многих телесно здравих и богатих, гладна је и жедна, и зато што је гладна она се подаје у службу злу. Може човек и мање учен бити, а више јуначан, а отуда опет више срећан и користан. Ја имам доказ за то. Срби од пре сто година нису били тако учени као данашњи, но ипак нису се жалили на зло, но борили су се против зла. Данашњи

Срби имају више учености, па се ипак само жале на зло. Јунаштво недостаје данашњим Србима. Наши људи су велико ватриште без ватре. Бољи је и један угарак, који гори, но хрпа дрва у снегу, која је хладна као снег. Шта помажу незапаљена дрва озеблом? Јунаштво је огањ, који пали наше срце и греје нашу душу.

Јунаштво је цар зла свакојега.

Ја не говорим напамет. Ја имам милион доказа за ово што говорим. Овај храм, ваш доказ је овога што ја говорим. Ова слободна земља, у којој живите, доказ је тога. Она је дело јунаштва. Ова црква, која је ваша највећа светиња, дело је јунаштва. Овај храм није само место ваше молитве но у исто време споменик јунаштву, и то највећем, какво је икад било у свету. Христос је победилац свију зала, Он је „Цар зла свакојега”, Он је јунак над јунацима. Овај храм споменик је Његовом јунаштву. Нашто је овај храм у средини вашој, ако не зато да вас подсећа на јунаштво и запаја јунаштвом?

Погледајте на овај иконостас – на ове суве и озбиљне ликове! Ти светитељски ликови сведоци су онога, што вам ја говорим. Сви прави следбеници Христови, сви апостоли и светитељи, сви мученици и архимученици били су велики јунаци, достојни дивљења и подражавања. Највеће богатство њихово било је јунаштво душе њихове. Они су често имали мало здравља, мало злата, мало учености, но они су увек имали једно неисцрпно богатство, које их је и учинило царевима над злом. Имали су јунаштво, које је извирало из њихове вере и наде. Хиљаде година далеко од вас у времену и хиљаду километара далеко од вас у простору, живели су они и показивали своје јунаштво. Њихово јунаштво победило

је и време и простор. Далеко од овог места распињани су они на крст или раздирани од зверова или сагоревани у катрану. Откуд они овде, кад нису одавде? Дошли су и незвани, и дошли су у добри час. Желите ли да их одагнате из ваше средине? Узалуд је жеља ваша – њих су и за живота гонили, па су они надживели своје гонитеље. Они су били победиоци у животу и остали победиоци и у смрти. Они нису зато овде, да просе милост од вас, но да вама, сиромашнима, запајају душу јунаштвом. Они вас гледају молећивим погледом, но не да би ви њима што дали, него да би ви што узели од њих. Узмите пример њихов – јер зато вас они моле – узмите јунаштво њихово, јер то вам они нуде!

Кад сте сиромашни, кад сте болесни, кад сте неправедно гоњени и оптуживани, кад сте презрени и запостављени, сетите се ових озбиљних светитељских ликова. Они су овде зато, да вам у сваком часу служе као лек и утеха. У сваком тренутку, кад се зло зацари над вама, они вам енергично довикују: Не дај се, буди јунак, ми смо трпели више од тебе, ми смо се борили више од тебе, и победили смо јунаштвом. Јунаштво је цар зла свакојега.

Ако сте здрави и богати и учени, па се ипак из малодушности жалите, знајте, да у овој цркви стоје ликови великих хришћанских јунака, који вам служе за прекор.

– Ми смо с мање богатства од вас победили већа зла од ваших.

То они имају вама да кажу у сваком наступу ваше слабости и малодушности. Они су савест ваша онда кад ви савест своју изгубите. Они су храброст ваша, кад вас храброст ваша изда. Они су судије ваше, кад год пођете путем неправде.

Мислите, браћо, у сваком свесном тренутку живота на јунаке своје вере и своје народности. Није истина да ми не можемо бити јунаци. Ми само нећемо. Ми смо олењили своју вољу. Но дошло је време да се пренемо, дошло је време да се код нас заборави реч не могу, и да се научи само реч: хоћу. Помисао на јунаке биће спасоносна за вас и за децу вашу. Примери јунаштва преносе се као зараза. Та помисао запалиће сирово ватриште ваше душе, и загрејаће вас јунаштвом, јунаштвом које ће вас учинити „царевима зла свакојега” и којим ћете прославити и себе и народ свој. Амин.

ГОВОР НА ЦЕТИЊУ (Цетиње, Мала Госпојина 1925)

На дан преноса Његошевих моштију на Ловћен

Ваше Величанство,
Праунуче бесмртнога владике Његоша!
Ево нас на крову наше државе!

Црна Гора, уистини, представља кров наше државе, и то не само својом физичком узвишеношћу над осталим покрајинама, него и моралном.

Ево нас сабраних на овој висини да прославимо једнога од многобројних дивова, који су на њој израсли – горостасног владикку Његоша, који је ногама ходио по овим стенама, но умом својим узвишавао се до неба, рукама својим грлио цело племе југословенско и срцем својим саосећао бол и јад васцелог рода човечјег.

Још овај народ није залечио своје ратне ране, а већ је почео да прославља своје хероје из прошлости, блиске и даљне. Прославио је јунаштво кумановских и невесињских јунака, прославио је мучеништво св. Ђорђа Кратовца, прославио светитељство пећких патријараха, прославио хиљадугодишњицу краља Томислава, па ево данас прославља високи песнички дух бесмртнога владике Петра II Његоша, прослављача Бога и витештва.

– Зар је овоме љуто рањеноме народу до прослављања оних који су живели па умрли? Зар се прославама лече ране рањеника, а не хлебом? Тако могу да мисле нерасудни, и тако да говоре кратковиди, који не виде љуте ране на души народној, него их гледају само на телу. Ако се хлебом лече ране телесне, зар се хлебом лече и ране душевне? Ако телесна храна може да исправи

тело погрбљено од глади, зар може она да исправи душу погрбљену од ратних порока?

Ко има очи да види, може да види да се овај народ од рата до сада боље залечио и опоравио физички него морално и духовно. Треба му и духовне хране, да би му се и душа залечила и исправила. Прослављање великих јунака даје ту храну, тај мелем души. Не славимо ми мртве, него живе. Прави јунаци никад не умиру ни на земљи ни на небу. Они свлаче са себе худу телесну одећу да потом као слободни духови живе у финијој и зрачнијој атмосфери, него што је наша. „Када сконча човек – тада почиње”, вели Св. Писмо (Сирак. 18, 6).

Не треба се бојати, да један народ не претера у прослављању својих светитеља и учитеља, својих витеза и добротвора, срж сржи своје и најбољи плод историје своје, него се треба више бојати да народ не затвори капију за леђима својим и заборави имена и врлине својих великана, не преда се само бризи о дану и комаду. Избрисаће се брзо такав народ са лица земљиног, и наследиће га онај народ, који стално има пред очима живу галерију својих великих и светлих духова, те гледајући њих, развија у себи стремљење ка добру, појачава веру у добро; и гледајући њих, има се кога стидети у неваљалству свом и тиме крепити у страдању свом.

Један од таквих великих и светлих духова боравио је у овоме праху што је пред нама. Под свесним или несвесним изговором, да смо се сабрали данас око овога праха, ми смо се у самој ствари сабрали око бесмртнога духа, који је био одевен овим прахом. Јер да тај велики дух није надживео свој прах, зар би неко од нас нашао разлога да с почашћу прилази овоме праху и то на 70

година по изласку човека из те своје смртне ризе? Не овај прах, него дух владике Петра привукао је данас многе хиљаде душа на ово место.

Ми хоћемо да принесемо овај прах са Цетиња на Ловћен. Није ли свеједно праху лежати на Цетињу или на Ловћену? Ја верујем, да је у ово дело умешано само Провиђење. Бог хоће да нас загреје великим духом бесмртнога владике, па нас је запослио око његовог праха. То је обичан начин Божји, да кроз привидно незнатне догађаје даје људима велику лекцију, и да са привидно мршаве њиве пуни људске душе богатом духовном жетвом.

Шта су постигли Аустријанци спуштањем праха Владичиног са планине у долину? Ако су намеравали, да на гробу његовом наместе топове да би боље гађали, преварили су се, јер топови су немоћнији од овога мртвога праха онда кад неправду бране а правцу нападају. Или су можда намеравали, да спуштањем праха у низину спусте и дух Бесмртников са оне висине, много више од планине Ловћена, на коју је заслужно узлетео, и да умање поштовање народа српскога према њему? У томе су се још црње преварили. Као што Турци бацањем главе св. Лазара у бунар, нису смањили ни Лазара ни поштовање према Лазару, тако ни наши ратни непријатељи нису то постигли спуштањем Његошевог тела са планине у низину. Рат достиже врхунац неморала кад ни мртве не оставља на миру. Својим неделом Аустријанци су још повећали наше поштовање према нашем највећем песнику.

Но, ми ћемо се вратити дому празни и духом гладни са данашње светковине, ако дигнемо само кости Његошеве

на висине Ловћена, а не уздигнемо дух свој до његових духовних висина. Да се никоме не морадне десити оно што је кнез Јанко предвиђао да ће се њему десити при повратку са једне бескорисне скупине:

*„Кад ме жена ѿиѿа ђе сам био,
казаћу јој да сам со сијао;”*

Нека зато свак уздигне данас свој дух до оне висине, на којој стоји постављена богата духовна трпеза Његошева, и нека се нахрани оном духовном храном, којом се хранила та велика душа за време свога обитавања на земљи. Ја видим три главна јела постављена на тој трпези, којима кад би се духовно хранио сав наш народ, залечио би све ране своје душе и био би здравији од свих других народа. Прво је јело Његошева вера у Бога и у бесмртност душе; друго његово родољубље, и треће – његово прослављање витештва као највеће вредности на земљи.

Његош је наследио веру у Бога и бесмртност душе као што човек здравље наследи, али као што човек мора здравље да чува и одржава, тако се муком и трудом мора одржавати у животу. Зато Владика и каже: „удар нађе искру у камену”. Вера је та искра, која пламти само под ударом. У свој историји ове Цркве није било ниједног човека, који је свесно одрицао Бога и бесмртност душе. Зашто? Зато, што није било ниједног периода времена, у коме је Црна Гора без удара. Ја мислим да би било смешно, ако бисмо прославили Владикау Његоша, а да немамо силну веру у бесмртност душе. Ја мислим да га ми величамо зато што хоћемо да увеличамо оно што је велико у духу његовом: „удар нађе искру у камену”. Сви

смо ми сведоци, да је наш народ за време овог рата имао силну веру, како онај на граници, тако и они, који су остали заробљени у својим домовима. Но, ево већ шест година како је рат завршен и како смо се ослободили, и та је вера знатно попустила. Какве су последице тога, сви знамо и видимо. Нека би Бог дао да се вратимо оној вери, коју је имао Његош, да не би дошла погибел.

Друго јело са Његошеве трпезе, то је његово родољубље. Имало би се много говорити о томе. Мора се од нас свако сећати, како је као ђак, читајући књиге Његошеве, надимао своје груди родољубљем, које је у Његоша изнад свега. Његово родољубље било је безгранично велико, а оно је везано и са његовим страдањем. Као што вели један његов биограф, оно му је стварало муке и оно га је испијало стално. Те муке су га и отерале у гроб пре времена, на половини људског века. Па могао би неко да нас запита: Па зашто Његош код толиких мука није оставио ову земљу и отишао из ње у другу, где би удобније живео? Но, то би било за њега исто што и потурчити се. Да се могао потурчити и да је могао оставити земљу, у којој се родио, не би био Његош, не би му се име знало, нити прославило. Добро је што су дошли данас људи из разних крајева наше земље: из Поморавља, Подунавља, Посавине, Метохије. Добро је да виде ове гудуре, у којима се родио и живео Велики Његош, највећи песник наше расе, да се запоје родољубљем они који га до сада нису имали, а удвоструче га они који су га и до данас имали.

Треће јело са Његошеве трпезе је његово витештво, његово признање карактера, као главног циља на земљи. И данас, кад се говори о циљевима прошлога рата, питају се многи код нас: Шта је циљ ове државе и овог народа?

Они који знају – ћуте, а они који не знају намећу своје знање другима, и говоре, да је циљ ове наше велике државе: стварање спољне културе.

Међутим, цела наша историја од Краља Владимира, па до Владике Рада говори другачије. Наша народна мудрост говори другачије. Његош говори другачије. Није спољна култура циљ једне државе, него карактер. Може један народ да буде сиромашан, али ако има у њему карактера, тај народ није мали. Може једна држава да буде богата, да има и најнапреднију културу, али ако нема карактера и витештва, биће као једна јазбина, у којој живе лисице под образама људи, као што је била Венеција, кад ју је посетио Војвода Драшко. У то време Венеција је била у највећем жеку културе, па кад је Војвода Драшко почео да мери својим мерилом правде и истине, чојства и јунаштва, онда се на његовом она показала другачија:

„Од друке се іледатї не моїаху. [...] од доїаїїсїїва дјеху іолућели, ћейїињаху ісїїо као беде.”

Мандушић га пита:

„А дјеху ли јунаци, војводи?”

Сердар Иван пита:

„А судови дјехи ли им ірави?”

„Бјеху, браїе, да іе Бої сачува, Мало дољи неїо у Турчина.”

Неко пита, да л' страха имаху?

„Нема іїоїа ко с' не доји чеїа, да ничеїа, ано своїа хлада.

Они сїїраха друїоїа немаху, до од ждїрах и до од іїїїїунах;”

Кад га кнез Јанко пита, да ли је дочекан лепо, војвода Драшко одговара:

„Не лијеїо, неїо ірелијеїо– одећа ми и іїїо му не ісах! [...]

Кад іїосліјед све оно ізліїња, ка' да ниіїїа ни зборено није!

И іїосад му не дїх вјеровало мліјеко је да рече дијело.”

И то нико други није зборио него главом кнез венецијански.

Ја мислим да на нашем језику нити је написан, нити ће бити написан страшнији утицај једне бескарактерне културе, као што је била венецијанска, него што га је написао Владика Раде у овоме кратком разговору између његових војвода и војводе Драшка. Не дао Бог да променимо она основна мерила и циљеве, које је овај народ имао од кад је примио веру Христову! Не дао Бог да мислимо да има ма шта вредније од карактера људског и од витештва, а Његош је под витештвом разумео карактер, а под чојством све остале врлине људске. Благостање и мир могу често пута да упропасте државе и народе као и рат. Содом није пропао у рату, него у миру, и није пропао од сиромаштва, него од разврата и благостања. Мања је срамота ако један народ пропадне у рату, ако се деморалише ратом, него миром.

Црна Гора чини изузетак у историји свих народа европских. Њена осамљеност, ваљда, допринела је, да је народ у Црној Гори вековима гајио јунаштво и витештво. Из века у век примери витештва слагали су се у историји ове земље, као што се злато слаже у каменом рудокопу. Из века у век биће људи, који ће тражити у овим горама злата. Да ли ће га наћи, или неће, ко то зна? Али Црна Гора представља златан мајдан витештва, о томе нема сумње, то је очигледна јава. Тај златни мајдан морала, то је главно благо Црне Горе, то је највећи принос Црне Горе нашој великој уједињеној држави. И ја мислим да векови не могу исцрпети то благо. И мудрост је државника и задатак учитеља да поколењима откривају тај златан мајдан јунаштва и витештва, и стварају крепка поколења. Црна Гора није ушла у састав државе наше као немоћан старац, него као младић пун духовне силе. Као такву ми поздрављамо Црну Гору, и као таквој, ми јој се данас клањамо, клањајући се праху и духу Великог Петра Петровића Његоша.

Но кад нас је бесмртни дух Његошев данас сабрао око своје богате духовне трпезе и нахранио нас својом тројаком крепком храном: својом пламеном вером у Бога и бесмртност душе, својим жарким родољубљем, и својим витештвом, дужност нам је, мислим, да учинимо оно што је и сам Владика чинио за живота и што би он то радо и сада с нама учинио, дужност нам је, наиме, да се поклонимо и осталим бесмртницима, које је одњихала Црна Гора.

Ми се клањамо, дакле, светоме краљу Јовану Владимиру, и клањамо се Црној Гори што нам је дала таквог племенитог и светог краља; ми се клањамо Немањи

и светоме Сави и многима великим светитељима и витешким краљевима из Немањине династије, и клањамо се Црној Гори, што нам је дала ту славну династију; ми се клањамо светоме кнезу Лазару, и клањамо се Црној Гори, што нам је одњихала таквога часног мученика за Крст часни и слободу златну; ми се клањамо јуначини Краљевићу Марку, и клањамо се Црној Гори, што обрадова нашу историју и нашу песму таквим заточеником правде; ми се клањамо кнезу Балши и кнезу Ивану Црнојевићу, и клањамо се Црној Гори што обогати нашу историју таквим родољубивим и честитим владарима; ми се клањамо мудрим и неустрашивим владикама црногорским од Данила до Петра II, и клањамо се Црној Гори, што нас украси таквим дијамант-карактерима, таквим узоритим духовним и народним вођама; ми се клањамо светом Петру I, победиоцу Наполеона, клањамо се светом Василију Острошком, светом Арсенију, светом Стефану, и осталим светитељима црногорским, и клањамо се Црној Гори, што нам уздиже такве молитвенике пред престолом Божјим; ми се клањамо свима безбројним мученицима и благородним жртвама за веру, част и слободу, из чије је крви већ „изникло цвијеће” за ово поколење и клањамо се Црној Гори, што их имаде и даде и никоме се не пожали; ми се клањамо мукама и страдањима Црне Горе, ранама синова њених, сузама мајки њених, жалостима удовица њених, крви посечених младенаца њених, кроз векове и векове; ми се клањамо гусларима и певачима славе и победе, што помињаху мртве и храбраху живе, и тако не дадоше да се угаси пламен духа у Црној Гори, кроз векове и векове; ми се клањамо још једном и духу и праху највећег песника нашег, владике

Петра II Његоша, с којим се у песништву може мерити само сав народ укупно, а нико појединачно, и који и нама и целом свету јасније но ико откри мајдан духовних и моралних блага Црне Горе, и клањамо се Црној Гори, што роди и ужеже такву лучу душама нашим; ми се клањамо и Теби, Краљу и Господару Црне Горе, Наследниче свих поменутих династија и престола, и свеколиког овог у историји златног мајдана, што се зове Црна Гора, овога богатства витешког, ове раскоши светитељске, ове силе и величине моралне; и благодаримо Ти, што си прихватио жељу и одлуку старешина Цркве Православне још од пре 5 година, да се ова прослава изведе, и што си подигао цркву на Ловћену ономе који је то заслужио, јер је носио цркву у грудима својим. Клањамо Ти се и за то што се и Ти клањаш једноме од највећих великана народних, и тиме дајеш диван пример целога народу, пример у томе – кога треба поштовати и коме се треба одушевљавати.

Но, пре свију и после свију, ми се клањамо Господу Богу, Творцу и Промислитељу, и благодаримо Му из дубине душе, прво, што је роду нашем дао таквога реткога човека какав је био владика Петар II, и друго, што је по милости Својој остварио баш у наше дане сан владичин о ослобођењу свега нашег народа.

Слава и покој Петру II Његошу! Слава и хвала Богу ва век века! Амин.

ПАТРИЈАРХ МУЧЕНИК
(Слово на освећењу споменика
Патријарху Варнави у Жичи, 1938)

Помаже вам Бог, браћо! Ево нас у средини лета, у средини земље Србинове, у овој средишној светињи православља и националности. Ево нас овде Срба да уздигнемо молитву, да се сетимо једне велике бесмртне личности, да осветимо споменик подигнут у славу ове личности. Овај споменик није подигнут ни из пркоса ни из зависти ни из сујете нити из ма какве побуде негативне. Овај споменик подигнут је једино из позитивних побуда. А какве су побуде биле за овај споменик? То је чиста благодарност ономе који је то заслужио. Блаженопочивши Патријарх Варнава заслужио је овај споменик, и побуда жичке епархије да га подигне знак је само захвалности. Шта раде Срби после рата? Подижу споменике, огромне и велике споменике жртвама из рата. Подижу их у виду цркава и капела, у виду школа, у виду народних домова, за културне и хумане сврхе, исписују на таблама имена погинулих у рату и прибијају те табле после на цркве. Безмало све су цркве православне у држави украшене тим спомен-плочама из рата. Оне су читанке за наш народ, оне су календар народних светих мученика палих за крст часни и слободу златну. Нека им је слава! Па и овај споменик овде, подигнут је да буде као нека читанка за будуће поколење наше, да буде нови лист нашег верског националног календара. Нису великани само у рату. И мир има своје великани. Не даје рат само мученике. И мир има своје мученике. Оно што се с муком стиче, то се с муком и чува. И рат има својих мученика

и мир има својих мученика, и рат има својих великана и мир има својих великана. Кад су се легиони српских великана преселили из овог света у други, светлији свет, да тамо остану са милионима мученика српских, тада, после рата на 14 до 15 година, отишао је за њима опет као мученик и војвода њихов онај који се веселио са њима и који је са барјацима победе са Солунског фронта донео ову слободу – Блаженопочивши Краљ Александар Први Ујединитељ. То је мученик у миру. Други мученик у миру јесте црквени поглавар наш блаженоупокојени патријарх српски Варнава. Зато ја кажем овај споменик има чисту и свету побуду. Он је подигнут из благодарности. Значи, онај коме је посвећен био је узет за пример онима који долазе иза нас. Они треба да знају ко смо и какви смо били. Патријарх Варнава заслужио је овај споменик и зато га је Епархија Жичка и подигла. Подигла је овај први споменик његов, али не и последњи. О смрти владике Јефрема, па до мог доласка управљао је он овом епархијом. Када сам је дошао у ову епархију, онда ми је он ставио у дужност да се трудим да се обнови Жича. Уручио ми је главне планове овог конака, који је по његовој замисли израдио наш чувени и знаменити архитект Дероко. И после тога патријарх Варнава непрестано се интересовао како је Жича, како напредују радови. Хтело се обновити за 1935. годину, да онда одржимо свечано државно-црквени, народно-православни празник у част нашег светитеља Саве поводом седам стотина годишњице његове смрти. Није се могло брже радити него што се радило. Ја сам га о томе стално обавештавао. И код наших управних власти он се стално интересовао да се учини нешто за Жичу, а све ово што смо урадили од 1929. до 1938. урадили смо

народним даровима, без ичије туђе помоћи. Нека је томе народу хвала.

Па онда да оставимо његове заслуге на Жичкој епархији, да погледамо на шири хоризонт. Он је заслужио овај споменик као велики родољуб, као велики славенофил, а нарочито као русофил. Не знам да ли је који човек остао у срцу наше браће Руса тако као што је наш патријарх Варнава у срцу наших Руса, који су горке сузе слили са сузама нашим кад смо његово мртво тело носили преко Теразија да га сахранимо горе на Врачару. Славенофил бити то је велика ствар у ово време. У ово време кад Запад малаксава и пружа руке као слепац по таму да нађе гдегод нешто на шта ће се ослонити и где ће се ослонити, и кад Исток живи у таму у каквој је пре толико векова живео. Он је заслужио овај споменик и као црквени старешина. Ја нећу говорити о овим његовим заслугама од почетка до краја живота. Патријарх Варнава је заслужио овај споменик и својом последњом жртвом, последњим чином свог живота. Заслужио је онда кад се усправио испред целе нације наше и стао у одбрану крста и светиња наших. Да ли је заслужио, питам ја вас? А кад је заслужио, онда му то треба и дати. И ми смо му дали. Он је био представник оног идеала жичког, оног програма жичког који је свети Сава прокламовао пред српском господом и народом српским. Какав је тај програм и који су то идеали? То је онај програм и они идеали који би могли послужити и многим другим већим народима него што смо ми, нарочито у данашњем времену кад су многи народи збуњени и кад не знају којим путем да пођу. Тај пут је национална црква као основ јеванђелског национализма. Јеванђеље Христово животносно води и

српски народ кроз народни водовод који је контролисао свети Сава. Тај водовод јесте организација српске националне православне цркве. На темељу тога и српске националне просвете, на темељу тога и националне културе, на темељу тога и националне одбране, на темељу тога и националних рукотворина и умотворина и целог жића и бића националног, тако да је ово спојено једно с другим, тако да код нас 700 година нико од људи, који су од вредности, није устао да каже: Треба одвојити цркву од државе или просвету од вере. Тога код нас није било. То је било код других народа, који су ненормалнијим животом живели него ми. Код нас одвајати једно од другог, то би значило одсећи руку на рачун ноге, или одсећи ногу на рачун руке. Наша црква и наш народ, како бих рекао, да су као усијано гвожђе које се гледа издалека, па не зна да ли је гвожђе или огањ, а јесте и једно и друго. Када се каже српска национална црква, као да се каже српски народ, када се каже српска црквена историја, као да се каже народна историја. Када се погледа усијано гвожђе, изгледа нам да видимо огањ. Тако смо се борили и побеђивали зато што смо тако организовани као ниједан други народ на западу Европе. То је заслуга светог Саве. У то је устао Варнава, попут свију патријараха. Тим путем треба да пођу и сви они који буду седели после Варнаве на престолу српских патријараха. Другог пута нема.

Ми нисмо звали полицију да нас чува. Напротив. Ви сте сабрани овде као слободна деца светог Саве, да слободно дишемо, да слободно говоримо и да се слободно изразимо о ономе што имамо у срцу и у души својој.

Па онда, браћо моја, ја кажем: овај споменик има и своју симболику. По нашој народној изреци српској он

треба да има ово, а патријарх наш био је народни човек и зато овај споменик има ознаку народног споменика. Ко је уморан нека се одмори, а ко је жедан нека се воде напије. И чесма с водом с клупама за одмор. Мермер из Венчаца и из Студенице. Од Немањића светиње и од Карађорђевића. Патријарх Варнава био је запојен идеалима свете немањићке династије и био је веран поданик и јуначки следбеник јуначке династије Карађорђевића.

Па онда, браћо моја, крст што означава страдање, голготу. У знаку голготе и васкрсења цела је наша историја. У знаку крста цела је наша прошлост. Око крста збило се све у нашој историји. Тежак крст носио је патријарх Варнава. Најтежи у последњој години свога живота, када је морао да брани веру.

Браћо моја, имају три ствари које морамо знати, односно вере. Вера је дух и живот којим се живи. Ако тело нахранимо, морамо и душу нахранити. Нема хране боље него што је права вера за душу човечју. Веру морамо бранити и за веру страдати и умрети. Патријарх Варнава, као Херцеговац, заволио је веру православну и вером је живео. За веру је страдао 1937. године и за веру је пострадао. У одбрани вере отишао је са овога света. Нека му је за то хвала и слава.

Па онда овај споменик од белог мермера, овако мио и леп, означава победу, тријумф и васкрс. Крст означава идеал победе и тријумф. И то је симболика овог споменика.

Шта је циљ овог споменика, најзад? Ми смо га подигли из благодарности ономе који је заслужио ту благодарност. Ми желимо да овај споменик буде подстрек свима онима који долазе после нас да иду путем којим

је ходао наш велики патријарх Варнава. Ми желимо да млађа поколења очувају све ове установе светосавске, које смо ми наследили и досада одржали у органској целини и нераздвојности, и убудуће тако, да се не распарчава оно што органски живи као једно тело. Циљ је овог споменика да уздигне народ српски изнад партијских и ниских страсти, на један виши терен идеализма народног, који нас веже са херојском и мученичком прошлошћу.

Данас многи гледају велике људе испред себе као неку светлост која треба да их води. Ми знамо да онај који иде по мраку, боље је да иде кад је светлост иза леђа. Ја мислим да је то из искуства свију нас. Ја мислим да смо ми Балканци другог кова него западњаци. Не морамо да радимо као западњаци, као слепци, јер светлост иде испред њих и заслепљава их, па не виде куда иду.

Каква је то светлост која иде иза нас? Ми смо увек за крст часни и слободу златну, и у рату и у миру. Какав је то рефлектор. То је светлост светог Саве. То је светлост светаца наших, светих и благочестивих краљева наших, и наших мученика, безбројних хероја, целе оне велике војске која попуњава све књиге и календаре наше. И све анале и летописе наше. Сви они светле напред, и као из рефлектора неког светле поколењу. Кажу: „Данашња поколења траже пут! Данашња поколења имају права да траже свој пут!” Какве ли глупе фразе. Ко тражи пут, него онај ко је пут изгубио. То важи и за онога који лута. Ми желимо да наша омладина не тражи пут, него да иде путем. Пут је јасан и видан. Стотине хиљада рефлектора здружених уједно пружају светлост Србину и народу српском, да он види куда треба и куда може да иде. Да не тражимо од слепца очи. Пут се зна. Један од тих путовођа

био је почивши патријарх Варнава. И он је свој зрак светлости ставио у тај страшно велики рефлектор хероја и светаца српске прошлости, да још јаче светли свима генерацијама у будућности. Ето, браћо, циљ – зашто је овај споменик подигнут.

Рекао сам и побуду и симболику и циљ. Могу само још једно рећи: Нека је слава неумрлом најновијем заштитнику, бесмртнику и Србину, сину, наследнику светог Саве, патријарху Варнави.

О СЛИЧНОСТИ СА ХРИСТОМ
(Охрид, Васкрс 1929)

Христос воскресе, драга браћо и децо!

Родио се у пећини, васкрсао у слави, Господ наш преславни. Небо беше отворено и при рођењу и при васкрсењу Његовом. Небо Божје светло, што дуго ћуташе затворено грехом Адамовим. И ангели разговараху са људима. Он је и сишао на земљу, да отвори људима небо и збратими људе и ангеле. Он, Бог наш и Спаситељ наш, заогрнут човечјим телом, као порфиром вечни Цар Славе. Он, сама чистота и смиреност, родио се од пречисте и смерне Деве у пећини, а васкрсао у слави, да и ми слично Њему, све што почињемо деловати, почињемо са чистотом и смерношћу, јер то је од Бога указани пут ка вечној слави.

Живео је у радионици, а васкрсао у слави, Учитељ наш премудри. Живео је дуго у радионици као вредни занатлија, без вике и шума, а васкрсао у слави. Да и ми будемо вредни и грудолубиви у дужностима својим, на њивама и у радионицама, кроз цео живот свој, непрестано имајући у виду њиву и радионицу душа наших. Јер је трудољубље неопходни услов за добијање душевног спасења и вечне славе.

Творио је превелика дела милосрђа и љубави наспрам људи, а васкрсао у слави, наш нежни Чудотворац љубави. Да и ми показујемо милост наспрам суседа својих немоћних, и то првенствено милост у мислима, мислећи добро о њима, милост у молитви, молећи се Богу за њих, и милост на делу, чинећи им добро од добра које нам је од Бога. Да будемо слични Господу Христу у милости, као што су деца слична родитељима својим. Јер без милости

нико се никад није прославио пред Богом и ангелима Божјим светлим. Ако се неко и прославио без милости, прославио се плачевном славом међу мрачним демонима и слугама њиховим.

Стајао и клечао често на молитви, а васкрсао у слави. Молио се понекад и по целе ноћи, не за себе, него за нас, децу свих времена и свих народа, кротки наш Светац над Свецима. Да и ми молитвом освештавамо душе и тела, домове и њиве, поља и радионице, и сву ствар око себе. Да будемо у молитвеној скрушености слични Њему, који је молитвом као росом небеском заливао своје бесмртно дело спасења људског. Ко се икад прослави без молитве? Ако се неко без ње и прослави, прослави се не у царству светлости, и не славом Божјом, него неком другом и друкчијом славом.

Трпео клетве и поруге од људи, а васкрсао у слави. Трпео пљувања пљувача и шамарања шамарача, одрицања и издајства од стране пријатеља; трпео од глупости учених, од дугог језика краткоумних и од охолости наших ништавних, трпео и отрпео све – а васкрсао у слави, дуготрпељиви и свешчедри Искупитељ наш. Да и ми имамо трпељивост (терпјеније) и да праштамо опадачима и нападачима својим.

На крст био пропет и закован, исмејан у мукама, умртвљен и у земљу погребен – али васкрсао у слави, свесилни Створитељ и Бог наш, да се и ми научимо примати све горчине, које нас у животу стигну или сретну, с неограниченом покорношћу вољи Божјој, слично Њему праобразу и прототипу нашем, свечовечанском и пречистом, свагда говорећи као Он: *Оче мој, нека буде воља њвоја!*

Да се обучемо, дакле, у чистоту и смерност, у трудољубље, милосрђе, трпељивост са праштањем, и у покорност вољи Божјој. Ко се не буде обукао у ову златоткану одећу од седам великих Његових врлина, тај се значи није одржао обучен у Христа, какав је био при крштењу, те кад буде стао пред Христа на Суду великом у дан расплате, неће личити на Њега ни по чем, ни по једном шаву ни концу, и као наг и одвратан биће гурнут и одбачен. Јер свако ко улази у вечни покој, у радост и славу Христову, и у живовање бесплатно са Њим, мора претходно личити на Њега. Ко пак не личи на Њега, не може бити Његов, нити с Њим.

Многи наши преци, браћо, личили су на Христа. Наша прошлост балканска и православна показује нам, да на Њега може личити и човек судија и човек сужањ, тежак и занатлија и слуга и слушкиња и просјак. Сваки човек треба да може распознати у Њему своје право биће у пуноћи, у красоти и у сили, а Он, опет, да може видети бар нешто од Свога у свакоме. Сваки створени од Њега може личити на Њега. Све службе и сва достојанства нису отворена за све људе, али сличност са Христом отворена је за све. И читави народи и племена могу личити на Њега. Ваистину, балкански народи у прошлости личили су често и много на Христа. И кад год су у већој мери личили на Њега, бивали су велики и славни, како у слободи тако и у ропству. У слободи су ваши стари умели личити на Христа по чистоти и смерности, по трудољубљу и милосрђу, а у ропству, опет, по молитвености, трпељивости, праштању и покорности вољи Божјој.

Тако се вера православна прослављала и тако је она

прослављала људе и народе на Балкану и у временима спољашње слободе и у времена спољашњег робовања, подједнако силно и узвишено. Од те славе душа се храни, очи сладе и уши зује све до данас. Све од оних дана када је апостол Павле, обучен у седмонитну одећу Христову, јављао Јеванђеље Христово, Радосну Вест о Христу по Атини и Коринту, по Филиби и Солуну, по својој Македонији и Тракији, па до наших дана православље се прослављало ликом балканског Христа, како у појединим свецима тако и у великим масама народним на овоме знаменитом полуострву. Ако је данас православним Балканцима зло, и то у слободи, шта да кажемо? Ништа друго него да су се многи потомци великих предака застидели сличности својих старих са Христом Бесмртним, па су почели ударати на себе супротне и одвратне образине, према своме смањеном раду, према своме ослабелом виду и слуху, према своме окрачалом досезању. Неки би од ових и хтели да се радују празнику Христовог Васкрсења, подражавајући у томе прост народ, али не могу и не умеју да се радују. Не да им се, зато што нису плакали са Христом на путовањима понижења Његових. *Нико се не може радоваати празнику Васкрсења ко се не радује фактиу* (догађају) *Васкрсења*. А они који се крштењем уписаху у Христову војску, па се сада застидеше свога Војсковође, биће избрисани из Књиге живота и отерани у таму крајњу. Знате ли зашто? Зато што неће ни по чем личити на Онога, који за сада још милује, а који ће онда по правди судити. *Не ђознајем вас*, рећи ће им Вечни Судија. Ничега сличног немате ни са мном. Ја познајем своје, и моји познају мене, а, ви, ко сте?

О, нека би ваш удео, браћо, био са оним блаженима које Господ *изабра и њими*. А блажени су они који личише на Господа. И бише малена огледала, у којима се огледа Бог. Нико не може бити потпун као Он, али сви можемо личити на Њега. Треба притом знати, да није важно да ми личимо на Господа Славе по сили и моћи чудотворној. То је Он задржао у Својој руци, и то Он дарује коме хоће, како хоће, и када хоће. По величини силе чудотворне нико се неће ни судити ни награђивати на Страшном Суду. Али је важно, и врло важно, да ми личимо на Господа по оних седам великих врлина: по чистоти, по смерности, по трудољубљу, по милосрђу, по молитвености, по трпљењу и праштању, и по покорности вољи Божјој. У томе није постављена ни мера ни граница. Ту је отворено непрегледно поље за подражавање, за надметање. *Трку заврших*, пише свети славни и свехвални апостол Павле. Сила чудотворна, моћ прорицања и видовитости, што је од Господа, има за људе кратку меру и блиску границу, али зар је могуће бити сувише чист и смеран, сувише трудољубив и милостив, молитвен и трпељив, великодушан и покоран вољи Божјој? Не. Никад нико од људи није претерао у томе. Не бојте се ни ви да ћете прекорачити меру у тим врлинама. Него се трудите, попут светитеља, да будете слични Ономе који вам је створио лик човечји, трудите се све догле *докле Христово обличје не њоштане у вама* (Гал. 4, 19). Да будете слични Њему по чистоти, по смерности, по трудољубљу, по милосрђу, по молитвености, по трпљењу, по праштању и по покорности вољи Божјој, да би били на крају слични Њему по васкрсењу. Да би Му били на крају слични по вечној слави, а вечна слава и вечни живот

једно је исто. Нити се може одвојити једно од другога у царству Христовом. Да будемо, дакле, слични Њему на земљи, да би Му били слични и на небесима. Да будемо слични Њему овде, да бисмо били распознати онамо. Е да би тако постали учесници славе Његове вечите, и санаследници царства Његовог на небесима, заједно са ангелима и светитељима.

Васкрсли Господ нека би вазда био посреди нас, као што је био посреди апостола, и светлио нам примером својим на путу спасења, крепио нас љубављу Бога Оца и оживљавао силом Духа свог животворног, сада и навек. Амин.

Но, да ли ми, браћо, сви знамо шта радимо? Да ли сви они који су крштени и Христовом крвљу причешћени знају данас шта раде? Да ли нема међу вашим рођацима и комшијама и таквих, који су приведени до прага небеса, па се поново вратили назад у земљу далеку, у чопор побеснелих свиња, где се умире без вере и наде; где се станује у свакој нечистоти, где се гладни отимају о свињско корење, у далекој земљи где влада губа од зависти, губа од гордости, губа од блудњи и свака губа. Ако такве сроднике и комшије имате и за њих знате, смилујте се Христа ради, и повраћајте их Спаситељу, који је и ради њих умро у мукама. Смилујте се на њих и научите их да се они сами смилују на себе и поврате од лудила. Научите их речју, покажите им пример делом и животом, и помолите се за њих Оцу небесном са уздасима и сузама: *Оче, оћросџи им, јер не знају шџиа раде*. Благо вама ако повратите на пут истине једнога од оних за које Христос умре. Ваистину, примићете плату праведничку у царству Христовом. Но, бринући о другима, не престајте стражити над самим собом. Стражите и непрестано тражите здраву и лековиту храну која је од Христа. А та храна састоји се из Његових речи, из Његове љубави и из Његове крви. Јер је кратак век наш на земљи. Као једна надница! Али ту надницу платиће вечном платом Онај који данас пред нашим духовним очима виси на крсту. Његово је царство, Његова сила, Његова слава, Његова власт, Његов суд, на век века. *Амин.*

ЧИЈИ СИ ТИ МАЛИ НАРОДЕ СРПСКИ? (Ман. Раваница, Видовдан 1939)

Душа моја испуњена је великим узбуђењем на овоме месту и у овај дан када излазим пред вас да искажем оно што се речима исказати не може.

Кад ме је, као дете, водила моја мајка цркви, па кад би се с брда угледала црква, опомињала ме мајка да ћутим: „Пред светињом треба ћутати!” А ова царска црква и овај велики дан тако су узвишене светиње пред лицем Бога и народа да је заиста побожно ћутање већа утеха души од сваке речи. Но позван да говорим, и не смејући изневерити ваше очекивање, ја се молим Богу да мој говор буде колико-толико на утеху и радост свима који ме слушате.

Из богате ризнице предмета, што нам данашњи дан пружа, ја сам изабрао један сасвим обичан предмет, једну сасвим просту тему која гласи: Чији си ти, мали?

Чији си ти, мали? То питање постављали су нам често људи кад смо деца били. И ко од нас није осетио досаду од често понављаног питања: Чији си ти, мали? Нарочито кад смо декламовали на Савиндан, или кад смо добијали награде на Видовдан, питање се понављало и понављало: Чији си ти, мали?

Ово питање постављено је и целој нацији нашој. У прошлом седмогодишњем рату, када је српски народ пролазио кроз тунеле мрака од неправде и страдања и када је српска војска задивљавала свет својим победама и жртвама, питао се сав свет: Ко је тај мали народ? Ко су му преци? Каквог је порекла? Каква му је историја? Једном речју: Чији си ти, мали народе српски?

И ми смо одговарали како смо умели. Причали смо историју нашу, певали песме о свецима и херојима нашим, износили мудрост народа нашег. Ми смо били откриће, као нека нова руда, за велике и мале народе света. Велики енглески народ толико је био задивљен, да је неколико година свечано прослављан Видовдан по свим школама енглеским, а српска народна химна певана по свим храмовима њиховим. Неизмерну благодарност дугујемо ми великом енглеском народу и за то као и за великодушну помоћ у свима правцима у оним тешким годинама када смо били нападнути од неколико Голијата истовремено.

Но на овоме месту, и у овај дан, ми нећемо одговарати странцима чији смо ми, него сами себи и за себе. Да бисмо себе боље упознали, и кроз то познање разведрили се и охрабрили, оснажили и сложили. Да бисмо пронашли историјски, непогрешиви метар, којим ћемо себе мерити и знати какви смо и колики смо у сравњењу са оцима нашим.

Чији сте ви, мали Срби?

Ми смо деца Божја. И људи аријевске расе којој је судба доделила почасну улогу да буде главни носилац Хришћанства у свету. Ми смо чланови велике породице словенске, која је кроз многе векове бурно чувала стражу на капијама Европе, да племена друге расе и друге вере не би узнемиравала крштену Европу у њеном мирном развијању и напредовању. Ми смо народ крштени, народ христовосни. И тако, ми смо по крви аријевци, по презимену Словени, по имену Срби, а по срцу и духу хришћани.

Чији сте ви, мали Срби?

Ми смо деца Божја и потомци оних тежака и сточара, који се заједно са својом браћом Хрватима, Бугарима и

Словенцима доселише из далека света на ово Балканско полуострво, озарено философијом и поезијом јелинском и прослављено јунаштвом јелинским. Доселише се с намером да на њему угодније живе, не знајући какву им је улогу судба предодредила; не знајући да их је судба поставила за чуваре најопаснијег друма и за стражаре најсудбоносније капије. Потомци смо њихови по свему, па и по занимању. Јер и ми у двадесетом веку, ево смо, углавном, тежаци и сточари.

Чији си ти, малени народе српски?

Ми смо деца Христова и духовни потомци светога Саве Немањића, онога несравњивог мужа, који за свој народ учини све, све; не што један велики човек може учинити, него што ни легиони великих људи у другим народима нису умели ни могли учинити. Неколико столећа нашег жупанског времена проведено је у колебању између црквене власти византијске и црквене власти римске. Сваки жупан српски ценио је и мерио, да ли је боље да свој народ покори власти византијској или римској. Свети Сава је изумео *ѿрећу власѿи*, ни византијску ни римску. То је власт слободне националне цркве. Та трећа власт, која није туђинска ни интернационална, пресекла је вековно колебање наших жупана између Византије и Рима, и трасирала савршени историјски пут, којим Срби и данас ходе. Ако Срби бројно не спадају у велике народе, њихов живот и њихова историја представљају филигран дело од неисказане хармоније и красоте. Зато имамо да благодаримо своје духовом родоначелнику и оцу светитељу Сави, који није дозволио да ни страни књаз ни страни папаз управља животном судбом српског народа, него је установио трећу власт – националну, и за државу и за цркву.

Чији си ти, малени српски народе?

Ми смо потомци светих духовника и светих краљева задужбинара и свечара из свете лозе Немањића. И најсилнији владари наши, као и убоги пустињаци и богомољци, називаху себе слугама Господњим и поимаху мирно време као службу Богу, а рат као жртву Богу. Отуда задужбинарство њихово; отуда и свечарство. Својим доживотним задужбинама окитише они и освешташе сву земљу своју, а прослављањем крсних светитеља прославише небеснога Оца и Творца тих светитеља. Како други владари наши, тако и славни Лазар Косовски, задужбинар ове цркве Раванице, данашње наше домаћице и слављенице, која нас је својим светим магнетизмом к себи привукла са свих страна.

И још једном да одговорим на питање: Чији сте ви, мали Срби?

Ми смо потомци косовских јунака који се жртвоваху за крст часни и слободу златну; самоникле и бујне гране народног дрвета које на Косову би скресано до стабла, и стабло срубљено до близу корена. Не усахну то дрво, јер га крв крсних мученика оживотвори. Не осуши се срубљено стабло, јер царство небесно, које витези крста изабраше, даде му снагу да озелени и пусти гране.

И последњи пут да одговоримо на питање: Чији сте ви, мали Срби?

Ми смо тело од тела, и кост од кости, и дух од духа онога народа који је после Косова живео на свом огњишту без слободе, у својој земљи под туђином, без земаљског царства и без земаљског сјаја; онога народа који је путовао кроз пустињу ропства без свога Мојсеја, но са надом несаломљивом да ће му Бог отаца његових,

бог Немањин и Савин, Бог Стеванов и Милутинов, Бог Лазарев и Милошев, опет даровати земљу обећану. Ти сељачки преци наши, преодевени из везених долама у кудељу и сукно, с уздахом су гледали *Косово*, не као у долину, него као у планину. Са те планине народ је очекивао потоке бистре воде, да му опере ране и сузе; да му запоји дух и душу; да га надахне небесним надахнућем, да би се одржао и све издржао.

И заиста, народ се одржао и све издржао, благодарећи Косову и цркви. Црква му је била тумач *Косова*, а *Косово* тумач свега што се догодило пре и после пропасти земаљског царства српског. Помоћу та два верна тумача, народ је схватио суштину слободе. Схватио је, да је слобода дар Божји; да је светиња, и да је нераздвојна од Часнога Крста. Ко се огреши о Часни Крст, огрешио се о слободу, и обратно, ко се огреши о слободу, огрешио се и о Часни Крст. Слобода је светиња, отуда и назив: света слобода. Као чисто платно даје се слобода људима; кад је људи упрљају, морају је прати сузама и крвљу. Или чиста слобода, или никаква. Или света слобода, или никаква. У дубоком покајању народ је вековима прао упрљану слободу покајничким сузама и мученичком крвљу. И кад ју је опрао, онда му се она поново дала.

Ми смо потомци тих покајника, од којих се родише устаници; потомци смо тих устаника, од којих се роди други и трећи појас устаника, док и ми најзад не стигосмо на позорницу живота, да завршимо дело устаничко и да сагледамо у наше дане лепо лице слободе на целој земљи југословенској.

Ето нам одговора на питање, чији смо ми.

Ако је ценити по духовној и моралној аристократији

предака, онда ми спадамо у народе најбогатије таквом аристократијом. Ако се ико у свету може поносити великим карактерима, светим душама, славним витезима и многобројним мученицима за крст и слободу, то ми можемо. Но, поносити се својим великим прецима, а бити мањи и гори од њих, изазива презрење, а не дивљење. Величати се ослободитељима, а прљати слободу, купљену крвљу њиховом, недоследно је и смешно; не, него и више – кажњиво као злочин.

Ево најстрашнијег дана и најподеснијег места, где морамо дати завет, да ћемо свету слободу свето држати. На Видовдан, пред Раваницом!

Позната је целом свету слабост свих Словена, да своју слободу помрачују неслогом. Под таквим помрачењем сунца слободе живимо и ми, Јужни Словени. Докле ћемо тако?

Докле ћемо давати материјала онима који презиру Словене као нижи сој људски, да нас још више презиру? Докле ће зујати по свету рђав глас, да Словени нису дорасли за слободу; да су добре слуге, а рђави господари? О, нека би нам дао Бог да будемо добре слуге, али слуге један другом из љубави, слуге своје народу у слободној народној држави. И син Божји није дошао, како рече, да господари, него да служи. Нека нам пак не да Бог да будемо ни добри ни рђави господари над другим народима, на туђим огњиштима. У претке наше ми не убрајамо ниједнога султана, ниједнога кесара. Боље да нам владари буду наши сељачки кнежеви и краљеви, него султани и кесари. Но, ако се ми детињасто играмо слободом, може опет неки султан или кесар да се појави и победе свој жезал у наше тле. Није ли боље да представљамо малу, али

слободну целину, него да постанемо део туђе империје? Није ли боље с братом Хрватом живети у својој скромној кући, него у палати туђинској?

Помислите шта би чинили они млади ратници краља Петра и краља Александра, да су 1918. године, борећи се на снежним планинама македонским, могли прозрети и видети оно што ће се дешавати у Југославији после двадесет година! Да су, рецимо, могли видети на неком филму неслогу између Срба и Срба, између Хрвата и Хрвата, између Срба и Хрвата. Шта би они чинили? Клонуле би им мушке руке, испустили би мачеве из руку, и ми данас били сви сложни – робови. Докле ћемо ми као слободни људи презирати слогу, ту дивну врлину робова, којој дугујемо слободу своју?

Докле ће брат брата стављати под знак питања и називати један другог питањем? Докле ће се као лажан новац просипати речи о хрватском питању, о муслиманском питању, о српском питању? Оно што је питање или под питањем, народ схвата као нешто сумњиво и нестварно. Међутим, и Хрвати и Срби свакако су стварност, а не питање.

Зар не видите, да стављајући све под питање, ми доводимо све у питање? Доводећи све у питање, ми спремамо ново Косово, али не славно Косово, него срамно. На славном Косову честити ктитор ове свете обитељи дао је живот свој за крст часни и слободу златну. Срамно Косово значиће слом и пропаст, без икаквог узвишеног гесла или са неким геслом недостојним наше славне историје и нашег славног народа. Да не да Бог!

Да нам да Бог више вере, поштења и родољубља. Јер кад је то троје у питању, све је у питању. Кад ова три

невидљива мотора ослабе, цела видљива машинерија људског живота неправилно ради. Несвесни издајници ове свете земље светих отаца наших могу бити они људи који хоће да исправе спољашњу машинерију нашег живота, међутим, презиру она три невидљива мотора: веру, поштење и родољубље. Можда је тако несвесно и Вук издао на Косову. Ко је издао? Није издао ни честити кнез, ни честити народ. Издао је велики господин Вук. Нека се сете овога и наша господа, српска и хрватска. Да на њима не остане народна клетва. Благо њима пак ако у духу народа послуже своме народу у овом времену. Благослов народни остаће на њима и на деци њиховој. Данашњи петсто и педесети Видовдан ставља им на избор – народну клетву или народни благослов.

Но, одговорност лежи и на нама свима. Ако сви немамо довољно политичке памети, сви можемо имати два друга моћна средства, а то су молитва и љубав. Спаситељ света није ни учио људе политичкој памети, него молитви и љубави. Ако се политичка памет даде брзо исцрпети, молитва и љубав неисрпне су: молитва која брда покреће и баца у море, и љубав која смрт побеђује и мртве васкрсава. Молитвом ћемо бацити у море брдо мржње међу браћом, а љубављу ћемо васкрснути све оне, које сваки дан мржњом убијамо. Нова политика, спасоносна по сав Божји свет, неће значити јачу политичку памет, него нове методе, а то су молитва и љубав. Варају се Словени, ако мисле да помогну човечанству јачом политичком памећу. Њихова је мисија, оригинална и узвишена, да молитвом и љубављу, а не политиком, створе и отворе нову епоху у историји човечанства.

А кад је реч о молитви и љубави, онда сви ми морамо

примити одговорност и сви се дати на посао. Не само господа, него сви. Уосталом, нисмо ли ми сви господа и господски синови? Не изређах ли ја малочас сву ону огромну војску праве правцате госпode Божје, чија смо деца ми?

Нису ти господски преци наши мртви. Душе су њихове близу нас. Ја сав треперим од осећања да су душе свију оних који бише присутни освећењу Раванице, пре неких 560 година, сада окупљене и помешане с нама на овом истом месту. Ту је душа светoга Лазара и славне царице Милице. Ту је душа Милоша Обилића, Страхинића, Југовића, и осталих косовских витезова. Ту је душа и Рада Боровића, неимара ове свете задужбине, и душе његових верних зидара. Ту су хиљаде душа онога народа који се беше окупио да се заједно са ктитором Богу моли и срце весели. Све ове свете душе биле су пуне и препуне молитве и љубави. Нека им је слава, и хвала!

Ако ћемо да се хвалимо прецима својим, не смемо бити мањи од њих у молитви и љубави – у молитви, да би нам Бог био савезник, помоћник и заштитник; и у љубави, да би нам живот био радост и снага и светлост.

Заветујмо се, дакле, на сталну љубав и молитву. Да бисмо са овога светoга места сви пошли домовина својим бољи и чистији, свежији и ведрији, храбрији и снажнији. И да у домовима својим продужимо сталну молитву Богу: Помози нам, Боже, да се браћа сложе, Срби и Хрвати и Словенци, и остали честити поданици нашег младог краља.

А сада, када сте се, слушајући мене, уверили да никаква реч људска није у стању да изрази славу овога места и овога дана – Раванице и Видовдана – ја вас

позивам на побожно ћутање, на молитвено ћутање, које Бог чује исто онако јасно као и речи. Нека у дубинама нашег ћутања трепери само једна мисао: Помози нам, Боже, да се браћа сложе!

ГОВОР ПОВОДОМ РОЂЕНДАНА КРАЉА ПЕТРА II (У Саборној цркви у Сарајеву, 1940)

Радуј се, Сарајево!

Чему да се радујем, питаш ли?

Радуј се добру, да ти добро буде.

И овај дан, и овај храм, и ова служба Божја, и ова жива гора од народа на молитви, све то уздиже душе наше у једну светлу, небесну сферу, где се бесмртни духови и душе наших давнашњих и скорашњих рођака радују вечном добру. Уколико се душе наше више уздижу ка тим блаженим житељима неба, утолико се они ближе спуштају нама, да би у сан удахнули нешто од тог свог радовања добру и безграничној љубави према нама.

Радовати се добру, најкраћа је дефиниција врлине. Још песници и мудраци балкански у класичној Јелади говорили су, да се врлина састоји у радовању добру. Хришћанство није одбацило такво схватање врлина, оно га је баш потврдило и обасјало сјајем божанског ауторитета. Нама Света књига говори скоро на свакој страници о радовању добру. Спаситељ света радовао се много деци и народу. Зашто? Зато што деца и народ умеју да се радују сваком добру искрено и срдачно.

Радовати се Богу, Творцу Оцу своме, радовати се истини и правди, радовати се доброти и милости, радовати се родољубима и добрим људима уопште, радовати се туђем добру и туђој радости – то је једна од основних одлика правога хришћанина, то је хришћанско мерило човека. Наличје тога јесте злурадост; супротност томе јесте радовање туђем злу. Наше је време бременито од злурадости, а злурадост је мати безбројних зала како

међусуседних тако и међународних. Савремени свет почео је веома личити на савременике нашега Спаситеља, које је Он овако описао: Они су као дјеца која сједе по улицама, па једни другима говоре: Свирасмо вам, а ви не играсте; туговасмо, а ви не плакасте. То јест, док једни свирају и веселе се, други се мрште од зависти; и док једни страдају, други не узимају учешћа у страдању ближњих. Презрена је од крштених људи заповест апостола Христова: Радујте се с радосним и плачите с плачним. Хвале се наши савременици двадесетим веком, међутим, срцем се налазе још у првом веку, још у оном роду, који је зеленео од зависти гледајући добра дела Христова, а клицао од радости гледајући Христа у мукама на крсту. Ај, како је то љута рана на савременом човечанству, та дегенерисаност срца! Изгубљена моћ да се човек радује туђем добру, значи изгубљен човек.

Размислите, Сарајлије, да ли у нашој отаџбини има таквих дегенерисаних срца, таквих изгубљених људи? Ако их има они су у опасности по себе и по суседе своје и по цео народ. Треба их приволети да се лече. А лек је у покајању пред Богом. Нека се покају за сву своју злурадост и нека се науче радовати се добру. Нека тако обрадују и људе и анђеле. Јер је рекао Спаситељ, да је велика радост на небу међу анђелима кад се један грешник покаје. А главни је грешник нашег времена онај који је способен једино да се радује и весели кад други плачу. И велики је чудотворац нашег времена човек злурадица. Чудотворац зли, црни мађионичар! Из његовог злурадог срца, као из ковнице зла, проистиче неслога и мржња међу браћом, обмана и лажна обећања, неправде и хуле, буне и ратови. Непоколебива је наша вера, да ће чудотворци добра

победити чудотворца зла, и да ће они, који се радују добру, тријумфовати над оним који се радују злу.

Радујте се, Сарајлије!

Чему да се радујемо, питате?

Радујте се, рекох, добру, да би вам добро било.

И још кажем: Радујте се данашњем добром дану, рођендану Краља нашега. Радујте се његовој радости и тако испуните заповест Божју, да би вас Бог благословио.

Сваки хришћански празник позива сав род људски на неку велику радост. Божић нас позива да се радујемо што се Месија света родио; Богојављење – што се Бог јавио и тајну Свога бића и Своје љубави објавио; Васкрс – што је Христос победио смрт и отворио пут нашем васкрсењу. Данашњи празник позива једну нацију, целу и без изузетка, да се радује своме Краљу као најизразитијем представнику народног јединства и државне целине. Данашњи дан је последњи рођендан нашег малолетног Краља, а догодине, ако Бог да, празноваћемо Његов први рођендан као Краља пунолетног. Петолетница дичних херцеговачких сокола свела се сада на једнолетницу. Још само једно лето Господње дато нам је за журну припрему за сусрет са пунолетним Краљем. Јер још само једно лето и Петар Други заузеће престо славних Карађорђевића.

Често се чују разговори о томе шта ми очекујемо од нашег Краља кад буде примио жезал владарски у руке. Но било би корисније, чини ми се, обрнути те разговоре па поставити питање, шта краљ очекује од нас. По моме мишљењу Он очекује од свих поданика Својих, прво да сви знају за Бога и за душу, друго да се сви сећају неизмерно великих мука и жртава, којима је плаћено ослобођење и уједињење нашег народа, а треће да сви

слеђујући најбољим примерима праведности, доброте и родољубља, и сами као такви примери послуже својој деци. А то троје опет означава три животне везе, које се нипошто не би смеле кидати: прво је веза сваког појединца и свију са Богом створитељем и живим небесима, друго је веза са херојском прошлошћу, а треће је веза са будношћу народном. То троје представља дубоко и трајно јединство, засновано на духу и истини. Томе и таквом јединству свога народа радоваће се и душа нашег младог Краља.

Радуј се, Сарајево!

Чему да се радујеш, питаш?

Радуј се, рекох, своје младом Краљу, који се радује твоје добро. Владар, који се радује добро свих својих поданика, сличан је Богу, који се радује добро свих својих створења.

А сад кажем: Радуј се троструком јединству милиона маса нашег земљорадничког народа, на ономе дубоком јединству које се заснива у вези са Богом, са прошлошћу и са будућношћу. То јединство наше није декретирано мастилом, него заливено и купљено крвљу многих срца. Ту је и многа крв врлих синова и кћери твојих, шехер Сарајево. Што је крвљу створено, не сме се мастилом забрљати. Мастило је вода, а крв није вода. Једним крвавим крстом од севера до југа наше отаџбине и од запада до истока обележено је наше народно јединство и слобода. То је крв народна, жртва народна, коју је опасно презирати као Бога. Наш народ није паметнији ни од Руса ни од Кинеза ни од Американаца. Кроз векове страдања он се обогатио драгоценим искуством. Па се народ у чуду пита, како то да Руси и Кинези и Американци, који су и десет, двадесет и тридесет пута бројнији од нас

Југословена, могу живети заједно у једној државној кући, а нас 15 милиона страдалника југословенских не можемо?

Ко то каже да не можемо? То не говори душа народна. То не жели срце народно. То говоре они који су се одродили и који не умеју да се радују добро народном. То говоре они који су прекинули везу са Богом и са народном прошлошћу и будућношћу. То желе безбожници и бездушници, који се не управљају према Јеванђељу ни према Алкорану, него према мрачној философији старих епикурејаца која гласи: Граби дан за себе, сутра те неће бити! Ваистину, неће их бити, нити ће се спомињати до у кетви народној.

А ти се радуј, Сарајево!

Чему да се радујем, питаш?

Радуј се Београду, јер и Београд се радује теби. Радуј се што у Београду као и у теби налази се на смртном одру оно чудовиште што се зове слепо партизанство. Ударио га је громом Божјим Илија, кога муслимани зову Алија, и ударила га је народна одлучност за јединством, па је пао у агонију којој нема ни лека ни лекара. Гле овце се збијају једна уз другу кад омиришу вука, камоли неће словенски народ Божји. Ни најлуђа браћа не деле се онда кад је опасност на прагу, него се чак и они који су већ подељени – сједињују. У питању није део него целина; није нешто него све. Деоби и поцепаности радују се само чудотворци зла, они црни мађионичари, но томе се не радују ни хришћани ни муслимани нити ико у овој земљи ко се Бога боји и народ свој воли. Зато ће од сада и свештеници по црквама и хоће по џамијама и сви поштени родољуби по домовима и у срцима својим морати узносити молитве Богу за јединство народно у духу и истини; мораће учити

све и свакога да се покају и одуче од злурадости, а науче радовати се добру свога Краља, своје престонице, свога народа и својих суседа.

А ти се радуј, Сарајево!

Чему да се радујем, питаш?

Радуј се српском Патријарху, који се радује добру твојем, добру свију твојих синова и кћери. Он је дошао с нама, владикама српским, да те поздрави миром и добром вољом. Као духовне старешине Српске православне цркве дошли смо православнима да их оснажимо вером, да их охрабriamo надом и сјединимо љубављу; и још да их опоменемо на братску слогу и усрдну молитву Богу. Али и по традиционалној широкогрудости наше народне Цркве, а попут наших блаженопочивших патријараха Димитрија и Варнаве, које сте ви исто тако одушевљено поздрављали у вашем граду, ми смо дошли с најбољим жељама и осталој браћи, целом Сарајеву. Да се радујемо добру Сарајева. Да опоменемо ону браћу која жуде за презиђивањем куће у ове дане. Ко на бури кућу презиђује, може му бура кућу претурити. Да кажемо и поновимо ову реч у уши свима који хоће да чују: Радујте се добру својих ближњих! Радујте се побожности побожних, и поштењу поштених и родољубљу родољубивих и доброты добрих и стида стидљивих и милости милостивих; и скромности скромних и јунаштву јуначких и трпљењу трпељивих. Не завидите, него радујте се. Радујте се јединству народа, слави отаџбине, здрављу и напретку Владаровом. Рећи ће неко: Како ћемо се радовати кад нам је тешко? Има и теже. И заиста биће нам и теже ако се потпуно не поправимо и с покајањем и благодарношћу Богу не обратимо. Није нам онако добро као у небеском царству, али нам је боље

него у двадесет и више земаљских царстава. Ако нам није добро како бисмо желели, боље нам је него што пред Богом заслужујемо. Биће нам далеко боље онога часа чим се почнемо радовати туђем добру.

Ко се туђем добру радује, тај испуњава три програма, и верски и национални и државни. Заиста је чаробна ова реч – радовати се туђем добру. Или сам само ја очаран њоме? Мени се чини да се у тој речи садржи лек за сва зла савременог човечанства. Јер злурадост је болест савременог света.

И још једном велим: Радуј се, Сарајево! Не питај чему да се радујеш у данашњи дан. Радуј се ономе чему се радују милиони поштених и честитих душа у овој земљи. Радуј се чукунунуку онога Вожда који је први ужегао зубљу слободе на ропском Балкану. Радуј се сину оног витешког краља Александра, који је теби, Сарајево, преко стотину драгих српских гробаља, донео слободу. Радуј се својем младом краљу Петру Другом, па из радосна срца уздигни жарку молитву Ономе, који све види, све чује и све може: Боже вечни, поживи нам Краља!